

Une-Mati töövari

Triin Lees, 11.04.2019

Ühel õhtul, kui olin küljelt küljele pööranud juba mitmes kord, mõtlesin legendaarse Une-Mati peale. Üldiselt mul unega muret ei ole, ju siis olen olnud hea laps sellele unepäkapikule, et ta nõnda heldesti mulle uneliiva jagab. Ettekande põhjus on väga argine ja praktiline – harida ennast unetuse ja une alal. Kuidas siis veel Une-Matide fenomenile jälile jõuda, kui mitte asuda nende töövarjuks lasteraamatutes. Või kas nii igaõhtuse nähtuse puhul on tegemist üldse fenomenaalse tegelaskujuga? Minu Une-Mati on alati olnud pärit Dagmar Normeti raamatust „Une-mati, Pärismati ja Tups”, Siima Škopi joonistused on loonud tugeva kuvandi sellest, milline üks und toov Mati välja näeb. Uni ja unenäod on muidugi harukordselt lai teema uurimiseks, tihti toimub raamatutegelaste unenägudes põhiline seiklus ja tagantjärele ei tea enam keegi, kas oli see unes või ilmsi. Unenägusid täna tõlgendama ei hakka, aga Une-Mati tegelaskujule tõlgendusi ja tähendusi loodaks leida küll. Kes on Une-Mati? Milline mütoloogia temaga kaasas käib? Milline on tema tööpõld ja millised suhted valitsevad teenindaja ja teenindatava vahel?

Töövarju raport algab:

Tollel unetul ööl paigutas minu südameleloogika Une-Mati päkapikkudega ühte rivvi, aga nagu selgus lasteraamatutest, siis pigem on Une-Mati jõuluvanaga sama masti mees. Arvatavasti ei tule see võrdlus üllatusena, aga mõnevõrra üllatavamalt mõjus mulle avastus, et Une-Matil on omad asjad ajada mereröövlitega. Kindlasti on Une-Mati veel üks mees, kelle valitseda on maailm, unemaailm. Meil pole õrna aimugi, mis peale uneliiva silma viskamist meiega toimub. Lastekirjanduses on tihti Une-Matile omistatud võluri staatust, ma arvan, et ta võiks lausa šamaan olla selle põhjal, kuidas raamatutes unenäokunsti kirjeldatud on. Une-Mati viskab meie silmadesse liiva, juhatab meid unenägudesse, juhatab meid läbi päevaste sündmuste, unistuste ja igatsuste, vahel laseb kohtuda isegi painajatega. Teisalt on ta täiesti vabalt segiaetav jõuluvanaga, saabub suur kott seljas ja kes pimedas ikka näeb, kas mees kannab sinist või punast mantlit, peaasi et annid kohale toimetab. Jõuluvanade ja päkapikkude suguseltsi või sõpruskonda kuulub Une-Mati kindlasti näiteks Andrus Kivirähkil, Lehte Hainsalul, Valdo Jahilol ja Priit Aimplal.

Une-Mati päritolu on tegelikult keeruline, mehed on üsna kidakeelsed oma isiklikust elust rääkima. Enne Matiks ristimist on eesti kultuuriruum kutsunud teda unepoisiks, unevanaks, unemehikeseks, unetaadiks, mütoloogia tunneb ka unejumalat, uneukut. Unemeeste lood ja legendid aga ulatuvad Põhja- ja Lääne-Euroopasse. Arvatakse, et liivamehe kuju on loonud lapsevanemad, kes lauldes ja lugusid jutustades lapsi magama panid. Väsinud silmadesse uneliiva viskajaga said vanemad manipuleerida, lapse rahustamiseks jutustati helget muinasjuttu ja rahututele

marakrattidele räägiti hirmutavat lugu.¹ 18. sajandi saksa sõnaraamatutes tähistati sõnaga *Sandmann* unemehe tulekut eriti väsinud laste juurde. Kirjandusliku välimuse unemehele andis Ernst Theodor Amadeus Hoffmann 1816. aastal täiskasvanutele mõeldud jutuga „Uneliivamees”. Hoidja pajatab lapsele loo hirmutavast uneliivamehest, kes viskab unetute laste silmadesse peoga liiva nõnda, et silmamunad veriselt välja hüppavad ja uneliivamees need koju kuuveerele oma lastele nokkida viib. Lastele tuntuim muinasjutt Une-Matist on pärit 1841. aastal Hans Christian Anderseni sulest. Originaalis unemehest otsesõnu juttu ei ole, see mugandus on lisandud aja jooksul tõlgete käigus. Ka eestikeelses tõlkes kandis algselt muinasjutt pealkirja „Ole sulesilmad” (1937). Loos on tegu maailma suurima muinasjutuvestja Une-Matiga, kes sokkide väel trepist üles hiilib, lastele magusat piima silma pritsib, seejärel kuklasse hingab ja alles siis, kui lapsed on voodis õige vaikseks jäänud, saab unemees muinasjutte vesta. Une-Mati peab end unejumalaks ja jutustab antiikmütoloogial põhineva loo oma kaksikvennast Surmast, kes erinevalt igaõhtusest Une-Matist kord elus inimest külastab ja ta endaga kaasa võtab. Eesti Une-Matid hirmuäratavad pole, kuigi nendega hirmutamist on maininud näiteks Leelo Tungal, Reeli Reinaus, Wimberg. Viimase „Kurvas loos” ähvardab isa lapsi, et kui need mõistlikult arvutit jagade ei oska, siis nõiub Une-Mati selle raamatuks. Ilmselgelt tänapäeval Une-Matiga ähvardamine arvutisõltuvusest ei vabasta. Siia juurde võiks märkida ka Rein Põdra juttu „Ööloom”, tegemist pole küll kollitava Matiga, vaid pimeduses elava olendiga, kellega lapsi ikka ja jälle hirmutatud on. Õhtuti litsub see olend end vastu aknaklaasi lamedaks ja oma üheainsa silmaga vaatab akendest sisse, vahel imbub tuppagi.

Une-Mati on kindlasti üks neist, kes oma tööst võib rääkida terve öö. Alustades sellest, kui hoolikalt tuleb Une-Matidel tööd teha² ja kui suur töökoormus nende õlule on säetud ning lõpetades sellega, kuidas öine ülevaleolek neile endile mõjub ja paraku aegajalt ka tööstressi kaasa toob. Huvitav on asjaolu, et antiikmütoloogias elasid kaksikvennad Uni ja Surm maa-all pilkases pimeduses ning käisid sealt maa peale ööund või igavest und külvamas. Või kui tekstid seostavad Kuu pinnalt paistvat nägu Une-Mati näoga, siis varasemalt tuli unemees laste juurde ikka treppi mööda. Tänapäeval on Une-Mati igatahes ametiredelil nõnda roninud, et elab taevastes sfäärides, Kuu peal, pilvede vahel või lausa kosmoses. Trepist üles tammuva raskejalgse mehe asemele on tulnud uus generatsioon õhus lendavaid kondiseid mehehakatise. Loogiline, et tänapäeval kõrgete korrusmajade trepijooks käiks mittesportlasele üle jõu. Ainus sport, millega unemehed varmalt tegelevad on kalastussport³, õngeritv on paljude hea kaaslane kalade või unenägude püüdmiseks. Igatahes tuleks töötukassale soovitada, et vetevoogude reostatuse jätkumisel ja kalaliikide

¹ Maria Tatar „Enchanted Hunters: The Power of Stories in Childhood”, 2009; William Shepard Walsh „Heroes and Heroines of Fiction”, 1915, lk 273

² Välja arvatud lugu laisast uneopoisist, Juhan Saar, 1988.

³ Vaiksoo 2018; Roos 2016.

väljasuremise ohus võiks kalameestele korraldada ümberõppe Une-Matideks. Lisaks õngitsemishuvile on kalameeste ajagraafik unemeestega sarnane. Jaanus Vaiksoo on venelasest Une-Mati ehk Matvei kujul loonud hea näite, kuidas kalameest unematide ühiskonda lõimida või kuidas venelasi ja eestlasi lõimida. Eva Roosi raamatus „Kust tulevad unenäod?” on põhjendus, miks unematid mehed on. Piibud ja õnged on rohkem meeste asjad, ükski naine ei pea Une-Mati ametipostil kaua vastu, kuna naised ei suuda niisama passida, nad peavad koguaeg midagi tegema. Une-mati töö eeldab kannatlikkust nagu kalapüük, pane piip ette ja muudkui oota kuni näkkab.

Naissoost „unematidega”⁴ on püütud katsetada, aga sellist emantsipeerunud karakterit lastekirjanduses pole. Rahvalauludest on pärit Une-Liisu kuju, raamatutes leiab kõige rohkem Une-Kati nime. Maili Pilt kujutab oma raamatus „Unemati ja lumematu” tervet Uneküla ühiskonda. Naisunematid on täitsa olemas, neid nimetatakse unematipreiliteks ja üks Matilda figureerib aegajalt tekstis. Aga üldiselt on meesliin palju olulisem, vanahärrade otsused ja esiisade tegemised on au sees, noored poisid püüavad innovaatilised olla. Une-Matid ihkavad endale pigem poega, seda põnevam, et lapse eostamine ei toimu mehe ja naise vahel, vaid asi on ära korraldatud küla keskel seisva suure unepuu küljes. Unepuu annab saaki kaks korda aastas, esimene kord pudeneb viljadest uneliiv ja teisel korral väikesed Une-Matid, pudenenud Mati leiab endale kodu kõige lähemal asuva perekonna juures. Unepuude⁵ olulisus Une-Matide elupaikades on muidugi omaette teema, väärriks eraldi ettekannet pealkirjaga „Une-Matide vääriselupaigad ja nende kaitse”. Seniks loodan ma siiralt, et inimese käsi noid puid unes või ilmsi maha raiuma ei ulatu. Kristiina Kassi loos „Une-Mati õde Kati” soperdab väike õde uneliivaga ja uinutamise asemel äratab hoopis keset ööd kõik üles. Suur vend ei ole pahane, vaid rõõmustab õde sellega, et too ei ole nüüd enam tavaline Kati, vaid Äratus-Kati. Aga tööd tuleb Katil hoolega teha, lugejat manitsetakse kannatlik olema, kuna Kati on siiski alles algaja. Kui hommikud on täis uniseid ja pahuraid ärkajaid, siis on asi selles, et Äratus-Kati ei ole tööülesandeid omandanud. Ometi usun ma, et õhtuti voodis unetult visklejaid ei ole mitte üks-kaks, vaid tunduvalt rohkem, kas Une-Mati on ikka meisterlik tööülesannete täitja? Pigem on tähelepanuväärne, et Kati ehk naise käes muutub uneliiv äratusliivaks ja see ei ole mitte äpardus, vaid naise võime muuta meeste poolt nii kindlalt säetud maailmaasju. Andrus Kivirähk on raamatus „Limpa ja mereröövlid” naisunematid üldse aedikusse sulgenud, puurikanadeks, haareminaisteks kujutanud. Kõige suurem padi Une-Mati peab padjakasvandust ehk siis Une-Matide kasvandust. „Emane padi on lihtsalt padi, aga isane padi on Une-Mati! Looduses on kõik väga lihtsalt seatud.” (lk 51) Emased padjad jäetakse kasvandusse munema, isased padjad müüakse poes maha. Mul tekib kohe küsimus, et kuidas Kivirähki paljunemisele orienteeritud naispadjad

⁴ Kütsen 2009; Kass 2012; Bobõlski 2017; Vilep 2018; Pilt 2009; Illipe-Sootak 2005; Une-Mati emad: Vaiksoo 2018; Tinnuri 2012.

⁵ Käo 1999; Bobõlski 2017; Tähepõld 2014; Kivirähk 2004; Roos 2016, Pilt 2009.

päästa, sest patjade populatsiooni arvukuse esmamõjutaja on inimene oma tarbimisega. Manitsen padjavarusid ja padjakasutust juba täna õhtul kodus üle vaatama, padjasõjad ära unustada, magada ilma padjata jne. Naiste positsioon Une-Matide tööturul ei ole kiita, ometigi on lasteraamatud varmad ühiskonna probleemkohti teostesse sisse kirjutama. Heiki Vilepi Une-Mati proovib isegi naiseks hakata, see on ju moodsa ja vabameelse ühiskonna võimalus, aga kus on võrdväärne kohtlemine ja võrdväärne palk Une-Katidele? Arusaadav, et naisjõuluvana mõjuks kentsakalt, aga naispäkapikud on kindlasti raamatutes paremas seisus kui unepreilid. Une-Matide värv on paraku sinine oma varjunditega, siinkohal ei ole mõeldud sinist kui legendaarset poiste värvi, vaid see on öötöö kamuflaaž. Millegipärast aga tekib teostes ikka ja jälle sinise ja roosa vastandus, kusjuures roosa kõike pehmet, õrna ja naiselikku rõhutab. Ebe Padu „Jonnipunni ja Unemati” loos on roosa Jonnipunn ja sinine Unemati täielikult vastandid. Ridade vahelt saab lugeda, kuidas sinine unemees võidutseb roosa jonniva naise üle mitte ainult tööalaselt, vaid ka elujärjes ja staatuses. Tõttõelda, minu meelest võib Une-Mati vabalt olla unevalla valitseja, iseasi, millise suhtumisega valitseja ta on. Töölase soolise võrdõiguslikkuse teema lõpetuseks peab ütleva, et õnneks on olemas ka Eero Johannese jutt „Une-Matist ja Une-Katist”, kus mees ja naine on võrdväärset partnerid, üks meisterdab maskuliinseid ja teine feminiinseid unenägusid, aegajalt nad vahetavad neid või segavad kokku.

Une-Matid peavad oma perekonnaseisu üsna salajas ja võib-olla eraelu ei olegi töövarjule avalikustamiseks. Abikaasast palju rohkem on raamatutes mainitud Une-Matide lapsi, seega mehed on väga viljakad. Ja suure tõenäosusega ongi Une-Matide proudad tagasihoidlikud pereemad, kes jõuluvanaprouadega sarnaselt oma mehe jaoks kõik ette-taha ära teevad. Une-Matide seaduslikest naistest palju olulisemad on emad, kelle laste juurde Une-Mati igal öösel tuleb. Üsna mitmes teoses⁶ peavad lapsed oma ema Une-Matiga seotuks ja esmane kinnitus sellele on emade leierdatud õhtulaused voodisse pugemisest, magama jäämisest ja Une-Mati tulekust. Laste jaoks ei pruugi võõra mehe tulek üldse nii meeldiv ja erutav olla kui emale. Ainuke ema, kes Une-Matide seltsist ära ütleb, on Kivirähki raamatus „Limpa ja mereröövlid”. Kuna emal jääb pea padjal magades kael kangeks, siis on ta Une-Matist loobunud. Aga pereisa mõnuleb Une-Matiga mõnusalt, sosistab too ju unemaailma saladusi ja ennustusi ning toob sügava une. Siinkohal tulekski mainida, et Matthias Johann Eiseni kirjutistes⁷ leiab infot, et nii Suur Tõll kui Kalevipoeg nautisid unetaadi kaisus magamist ja kuigi Kalevipoeg uskus, et hoopis Murueide tütreid tõid unenäod, siis Eisen peab seda vähe tõenäoliseks. Lapsi kaisutav ja musitav Une-Mati on raamatutes pigem erand. Kivirähki unematipadjal pead pöörates muidugi võib ette kujutada, et meessoost padjaga saab vahetatud nii

⁶ Kass 1979; Padu 2010; Reinaus 2017, Parijõgi 2012.

⁷ Eisen 2013; Eisen 1995.

embusi kui põsemusisid. Millegipärast eesti lastekirjanduse Une-Matid armastavadki rohkem semutseda poistega. Rõhutatakse küll kõigi laste juures käimist, aga sõbraks otsitakse endale väikest poissi. Uuemates raamatutes on kõik vastupidi, Une-Matid sõpru ega sõbrannasid ei otsi, aga satuvad väikeste tüdrukute piiramisrõngasse. Nii Eva Roosi kui Heiki Vilepi Une-Matid ise heameelega pikemalt neiudega lobisema ei jääks, aga küll naised juba oskavad mehi ümber sõrme keerata. Heiki Vilepi neli kogumikku Une-Mati jutustatud udujutte jätame kõrvale, aga vaatame materjali unemehe ja väikse tüdruku suhte kohta. Madli ema ja isa ei loe lapsele unejutte, nii kauplebki tüdruk omale jutustajaks Une-Mati. Esimestel õhtutel keerleb Une-Mati mõte peamiselt töö ja raha ümber, talle ei maksta muinasjuttude eest, samas aitab jutuga lapse uinutamine kokku hoida uneliiva pealt. Une-Mati jutud on üsna meestekesksed, aga meeldivad tüdrukule ja Madli tasub Une-Matile paidega. Tasapisi unejutu uinutav mõju lahtub ja tuleb hakata uuesti liiva lisaks viskama. Algul näpuotsatäis, edaspidi hakkab Madli seda kotist ise võtma ja silma puistama, teadupärast naised kitsid ei ole. Madli hakkab Une-Matisse suhtuma familiaarsemalt, ütleb talle lihtsalt Mati ja võtab enda juurde voodissegi. Nii tunneb Une-Matigi end tüdruku juures üha kodusemalt, kergitab kannikat, et puuksutada ja räägib, kuidas talle püksi meeldib pissida. Üha rohkem jääb Une-Mati tüdruku juurde ööseks, musitab teda, aga hakkab paralleelselt käima ka teiste tüdrukute juures lugusid rääkimas, neid magama panemas ja kallistamas. Rõhutan, et enne Madliga kohtumist oli Une-Mati tööülesanne ainult liiva visata. Une-mati otsib haletsust ja lohutust Madli kaisust, armastusest ja südame murdmisest rääkides on unemehike aga ebalev ja urgitseb samal ajal näpuga kõrvas. Madli ei taha, et Une-Mati tegeleks kõrvaliste asjadega, vaid jutustaks ainiti talle. Lõpuks jätab Une-Mati tüdruku maha, kuna too on liiga suureks saanud. Ei saa salata, et Vilepi Une-Mati on üks kerglane tüüp. Ainult aru ma ei saa, kuidas Madli suudab seda pissihaisu taluda oma voodis. Une-Mati laseb korduvalt püksi, peamiselt küll ehmatusest, aga seejuures on püksi pissimine soe ja meeldiv tunne ja ei vääri riiete vahetamist.

Kui Anderseni muinasjutus püüavad täiskasvanud raha eest Une-Matit enda juurde tööle värvata, aga unemees keeldub, sest ta ei tee seda raha pärast, siis tänapäeva Une-Matid näevad iga lapse suletud silmalaugudel euro märke. Uneliiv on raha, aeg on raha, töö tuleb ära teha raha pärast. On ka hoole ja armastusega töömehi, aga konkurents ametiredelil on siiski tihe. Unemaade ja suurte uneliivakarjääride aeg on otsa saamas, liiva tuleb kokkuhoidlikult ja otstarbekalt kasutada, sellega toimetamine on koondunud unefirmade kätte. Võiks isegi öelda, et Une-Matid on tõelised keemikud ja alkeemikud, kes uneliiva kaevandamise asemel on hakanud ise uneliiva tootma või katsetavad erinevaid kokkusegamisi. Loomkatseid ei tehta, see-eest inimkatseid ja Une-Matid katsetavad uneliiva tooteid ka enda peal. Ütlen ridade vahele ka seda, et mõne Une-Mati põuetaskus on lisaks

unerohule alati väike pudel unevastast rohtu⁸. Ebe Padu loos „Unenägude püüdja” proovib Une-Mati vabrikus töötav unenägude kokkukorjaja ülemust veenda unenägusid taaskasutama. Une-Mati võtab kohe tõrjuva hoiaku, kui alluv ülemuse asjadesse end segab, aga pikapeale ei tundugi unenägude ümber programmeerimine ja taaskasutamine kehv mõte. Sundpuhkusele saadetud unenägude väljamõtlejad töötuks ei jää, sest Une-Mati hakkab unenägude püüdjaga meeskonnatööd tegema. Une-Mati viskab uneliiva ja paari tunni pärast korjatakse see juba kokku. Tuletage neid sõnu järgmine kord öösel ärgates meelde. Tõeline unelabor aga asub Signooria planeedil Henno Kāo raamatus „Oliüks ärihaide hambus”. Müts maha Henno Kāo prohvetlikkuse ees, 1999. aastal kirjutatud raamatus on vanad ajad möödas, uneliiv on ajalugu, unenägusid toodetakse superkompuutriga, paisatakse läbi virtuaalmaailma otse tellija teadvusse. Viimane sõna on pilvekujulised unenäod, mis inimesteni hõljuvad. Nagu narkootikum, vaatad pilvetäie unenägusid ära ja oledki küps, ei suuda enam ilma elada. Virtuaalunenägudest on saanud elektrooniline narkootikum. Kui on e-sigaret, siis miks mitte e-narkots ja tõde ta on, et inimeste unekvaliteet on pika une asemel nihkunud une ja ärkamise segaseks vaheldumiseks, virtuaalvisuaalsus on muutunud suurimaks sõltuvuseks. Nii võib jääda petlik mulje, et inimesed ise ei vastutagi, hoopis Une-Matide ärihalus on pannud unekvaliteedile põntsu. Reet Bobõlskil on lugu „Unepähklinärijast”, kus on öeldud, et tööstress või muremõtted ei ole inimeste kehva ööune põhjus, vaid kogu unenäovald on unepähklinärija vastutuse all. Sarnane lähenemine saadab tegelikult kõiki Une-Matisid, igasugused halvad unenäod on unemeeste praak, inimeste enda mõtted ei loe.

Heade ja halbade unenägude eristust kasutas ka Andersen, kelle Une-Matil oli kaasas kaks vihmavarju, ühe all nägi magav laps häid unenägusid ja teise all ei näinud käratsev laps ühtegi unenägu ja sellist und peeti kahtlemata igavaks. Nii võis laps järgmine õhtu kogemusest õppida, kuidas voodis käituda ja milline uni välja teenida. Une-Mati kaksikvend Surm jutustas viimsel teekonnal headele inimestele ilusa muinasjutu, rahuldava või puuduliku tunnistusega kuulsid õudust tekitavat muinasjuttu. Une ja Surma vennlusest kodumaised muinasjutud ei pajata. Või siiski? Lugesdes järjest kodumaiseid Une-Matide raamatuid, tundus loogiline, et Une-Matidel on mingi ühisosa, näiteks mees olemine, uneliiva silmadesse viskamine, taevas liikumine, voodiriiete olulisus unenäos. Järjest kummalisemaks läksid asjaolud, kui raamatust raamatusse leidsin Une-Matide lugudest mereröövlid. Kivirähk ja Roos räägivad neist pikemalt; Normet räägib nõiast, kes oli endine mereröövel; Vilepi Une-Mati üks udujutt räägib mereröövlis, kelle kehamahladest muideks on erinevad mered tekkinud; Wimberg lahendab olukorra nõnda, et Une-Mati nõiub tahvelarvuti asemele raamatu, mille kaanel ilutseb mereröövli, printsessi ja mullakirstu pilt; Tungal kirjutab Une-Matist, kelle uneliiva jagamisel üks varas näeb und liivakasti peidetud varandusest, aga väike

⁸ Pilt 2009.

poiss seevastu näeb ilusaid unenägusid ämblikmeestest, piraatidest ja viikingitest; lisaks siia Henno Käo Une-Mati ka, kes küll mereröövliatega kokku ei puutu, aga röövelkonkurentidest on juttu küll. Eesti rahvapärimeses on Toone-Toomase ja Mulla-Madise kõrval Surmana tuntud ka Liiva-Annus. Ja kes õigupoolest mereröövel või piraat on, kindlasti ei esine ta õilsa rüütlina nagu Une-Mati. Mereröövlid ähvardavad ikka surmaga, röövivad endaga kaasa, mesijutu asemel külvavad hirmu. Seega on meil kaks liivamehe kuju, kaks liivakaubitsejat⁹, Une-Mati ja mereröövel¹⁰, mõlemad seotud liiva ja veega. Kui Une-Matide mütoloogias on uneliiva viskamise tõttu silmad maagilise tähtsusega, siis mereröövli must silmaklapp lisab sellele ainult tõendust. Ja kas pole kokkusattumus seegi, et mereröövli sini-valge triibuline särk on Une-Matide illustratsioonidelgi padja- või kostüümimuster. Meresõitjad mereröövlid ja kalamehed Une-Matid, merearmastus siinjuures on erinev. Mereröövel armastab merd, aga Une-Mati püüab ikka kaldaveerel kuiva jalaga hakkama saada, kui just unenäos merele asja ei ole. Normeti Une-Mati suhtub irooniliselt padja vette asetamise, milline padi siis vett armastaks? Normeti ja Kivirähki Une-Matide sarnasus on see, et mõlemad on padjad ja kusjuures sellised padjad, keda kummist sisuga on võimalik taltsaks muuta. Normeti Une-Mati kannab kummitallaga ketse, aga kummi peale Une-Mati nähtamatuks tegev võluvägi ei hakka. Kivirähk kasutab vahtkummi kurjaks läinud patjade taltsutamisel. Siinkohal tahakski veel rääkida voodipesu tähtsusest Une-Matide lugudes. Voodipesule on päris mitmed autorid¹¹ omistanud võimu inimese üle. Lina ja teki vahele kinni kiilumine või läheb tekk jalgade ümber lootusetult sõlme. Unetoomise protsessis on lina, tekk, padi paratamatud osalised, kes ilma nendeta saaks. Mõni geniaalne raamatulaps siiski avastab, et kui voodipesu voodist välja loopida, siis magama ei saa jääda¹². Aga kahjuks vupsavad seltsimehed nagu võluväel voodisse tagasi. Aupositsiooni omab lugudes padi, on ta siis parajasti Une-Mati trumm või Une-Mati ise. Kivirähk eristab voodipesu ka sooliselt, padi ja tekk on mehed, padi otseloomulikult võimukam, kõige all lebavale linale jääb paraku üle naine olla. Ma isegi ütleks, et Kivirähk ei kirjuta mitte ridade vahele, vaid üsna realt reale, kuidas noor ja ontlik, valge ja sirge linapreili on pärast meessoost teki ja padjaga hullamist määrdunud ja auguga. Lisaks Une-Mati padjapreilite haaremile on kulunud ja kasutuskõlbmatud linanaised pagendatud tondisaarele, sest milleks muuks vanad kortsus naised ikka kõlbavad. Seevastu kõik kurjad ja täispissitud padjad saab kodumajapidamises edukalt uuesti kasutusele võtta, kui need kummiga täita. Kahju kohe, et Kivirähk tekki nii tossikeseks peab, aga teistel autoritel on jällegi tekk au sees. Maili Pildi Une-Matidel on endale une

⁹ Huvi korral vaata lisaks Petzold 2004. Une-Matide ehk uneliivameeste üks tekkepõhjus võib olla ka reaalse töömeeste kujust tekkinud. Liiva kaevandamine, liivaga äritsemine, liiva sai eri viisidel kasutada ja oli seetõttu hinnas.

¹⁰ Kivirähk 2004. Une-Mati ja piraadistunud Une-Mati on vennad või isa ja poeg, igatahes vendlusega tegemist.

¹¹ Pilt 2009; Roos 2016; Kivirähk 2004; Saarna 2010; Normet 1979; Normet 1986.

¹² Normet 1979.

kindlustamiseks unetekk alati käepärast, Eva Roosi Une-Mati, kelle nimi on kusjuures hoopiski Sõba-Siim, popsub piibust välja suure unemulli, mis tekina lapse peale laotub ja unenäod toob. Seega, võta sa kinni, kas unenäod liiguvad padja kaudu pähe või tekki mööda kehasse. Ja minu meelest on lina eriti vaprad, nende peale laotub laiali ju terve unenäomaailm, lina on nagu ema, kes kõike kanda jaksab.

Töövarju raport lõpeb siinkohal teadmiselega, et kui pidada Une-Mati tööks ainult kriipiva uneliiva silma viskamist, siis tegelikkuses tuleb neilgi end pidevalt täiendada, uusi tövõtteid omandada, klientide soovidega arvestada ja ajaga kaasas käia. Kindlasti kimbutavad Une-Matide tööturgu samad probleemid, mis ühiskonnas. Võimalik, et uneliiva koostise muutudes tuleb varsti ka lisada, et alla 18. eluaasta Une-Matisid ei soovitaks!

Täna õhtul aga soovitan kõigil vaadata 2005. aastal valminud Mati Küti nukufilmi „Une instituut“. Aitäh kuulamast ja head und Teile!

Kasutatud kirjandus:

Aimla, Priit 2002. Mina, Mati U. - Taadu, palun loe mulle! Koostanud Leelo Tungal. Ilo, lk 317.

Andersen, Hans Christian 1987. Une-Mati. - Väike merineitsi. Eesti Raamat, lk 178-185.

Bobõlski, Reet 2017. Mustikavõõpaja ja teised lood. Koolibri.

Eisen, Matthias Johann 1995. Eesti mütoloogia. Tallinn: Mats, lk 46.

Eisen, Matthias Johann 2013. Eesti muistsed jumalad ja vägimehed.

<https://www.digar.ee/arhiiv/nlib-digar:134923>

Hainsalu, Lehte 1973. Suur vend Mati ja väike õde Kati. Eesti Raamat

Hoffmann, Ernst Theodor Amadeus 2000. Uneliivamees. Töotus. Eesti Raamat.

Illipe-Sootak, Heli 2005. Kuraditosin kratijuttu. Tiritamm.

Jahilo, Valdo 2003. Päkapikud meie ümber. Kirjamees.

Johannes, Eero 1996. Une-Mati ja Une-Kati. Täheke nr 3, lk 8-9.

Kass, Asta 1979. Igasugused asjad. Eesti Raamat.

Kass, Kristiina 2012. Õpetaja Kusti kummitab. Tänapäev.

Kivirähk, Andrus 2004. Limpa ja mereröövliid. Varrak.

Kivirähk, Andrus 2015. Karneval ja kartulisalat. Varrak.

Käo, Henno 1999. Oliüks ärihaide hambus. Hotger.

Kütsen, Ülle 2009. Väike puu ja rändur kuu. Tallinna Keskraamatukogu.

Normet, Dagmar 1979. Une-Mati, Pärise-Mati ja Tups. Eesti Raamat.

Normet, Dagmar 1986. Une-Mati rannakülas. Eesti Raamat.

Reinaus, Reeli 2017. Suusi ja kadunud uni. Päike ja Pilv.

- Padu, Ebe 2006. Kaiekese unenägu. Muinasjutte ja lugusid. Eesti Raamat.
- Padu, Ebe 2009. Portselanist jänes ja klaasist kana. Jutte loomadest, asjadest ja inimestest. Eesti Raamat.
- Padu, Ebe 2010. Kurr ja näu. Maakodu jutte. Eesti Raamat.
- Parijõgi, Jüri 2012. Unevanamees. - Eesti unejuttude ja -salmide kuldraamat. Koostanud Olivia Saar. TEA Kirjastus, lk 12.
- Petzold, Wolker 2004. Der Sandmann als Fabelfigur und Medienstar. - Die „Volkskunde in Rheinland-Pfalz“, 19/1.
- Pilt, Maili 2009. Unemati ja lumematu. Kadunud uneliiva otsingud. Helge.
- Pöder, Rein 2012. Ööloom. - Eesti unejuttude ja -salmide kuldraamat. Koostanud Olivia Saar. TEA Kirjastus, lk 176-178.
- Reinaus, Reeli 2017. Suusi ja kadunud uni. Päike ja Pilv.
- Roos, Eva 2016. Kust tulevad unenäod? Helios.
- Saar, Juhan 1988. Õhtujutud. Tallinn: Perioodika.
- Saarna, Meelike 2010. Ärakadunud uni. Õhtused jutud Markusele. Tammerraamat.
- Tatar, Maria 2009. Enchanted Hunters: The Power of Stories in Childhood. W.W. Norton & Company.
- Tinnuri, Urve 2012. Unemehike ja tema võluraamat. - Eesti unejuttude ja -salmide kuldraamat. Koostanud Olivia Saar. TEA Kirjastus, lk 144-146.
- Toomet, Tiia 2015. Mailill ja Ülانه. Tammerraamat.
- Tungal, Leelo 2000. Une-Mati. - Ema, palun loe mulle! Koostanud Leelo Tungal. Ilo, lk 27-28.
- Tähepõld, Mariliis 2014. Unenäoriik. Haldjapere.
- Vaiksoo, Jaanus 2018. Miku ja Mirjami 6 kummalist kohtumist. Ärkel.
- Vilep, Heiki 2008. Une-Mati udujutud. A-Disain.
- Vilep, Heiki 2015. Une-Mati uued udujutud. A-Disain.
- Vilep, Heiki 2016. Une-Mati väga uued udujutud. A-Disain.
- Vilep, Heiki 2018. Une-Mati viimased udujutud. A-Disain.
- Walsh, William Shepard 1915. Heroes and Heroines of Fiction, Classical Mediæval, Legendary: Famous Characters and Famous Names in Novels, Romances, Poems and Dramas, Classified, Analyzed and Criticised, with Supplementary Citations from the Best Authorities. Pub. J. B. Lippincott. Pennsylvania State University. Lk 273.
- Wimberg 2017. Salasõna. Kümme juttu. Pegasus.